NOVÝ ZÉLAND

Nový Zéland dnes patří mezi země s vysokou životní úrovní, podle Indexu lidského rozvoje se v roce 2014 umístil na 7. místě a země obsazuje horní místa v žebříčku kvality života časopisu The Economist. Na ekonomickém rozmachu měla podíl významná ekonomická restrukturalizace země v 80. letech, transformující Nový Zéland z vysoko protekcionistické a regulované ekonomiky na liberalizovanou otevřenou ekonomiku.

První Evropané, kteří dopluli k zélandským ostrovům, byli Holanďané v roce 1642. Avšak ten, kdo oblast podrobně zmapoval, byl až britský kapitán James Cook. Evropané začali obchodovat s Maory - místním kmenovým obyvatelstvem, pro které byly evropské technologie zázračné. Tak došlo mimo jiné k rozšíření střelných zbraní. V následných mezikmenových "mušketových válkách" v letech 1801 až 1840 zahynulo přes 40 000 Maorů.

V roce 1840 založili britští osadníci na Severním ostrově město Wellington a Nový Zéland, lukrativní pro Spojené království zejména díky svým přírodním zdrojům, úrodné půdě a mírnému klimatu, byl prohlášen za závislé území Nového Jižního Walesu pod britskou ochranou. K tomuto postoupení suverenity ovšem mohlo dojít až po vyjednávání osadníků s náčelníky domorodých Maorů, kteří byli především díky misionářským snahám uchráněni před vyhubením. Ve smlouvě ve Waitangi z roku 1840 je Maorům, tehdy tvořícím už pouhých 12 % populace, zaručena formálně rovnoprávnost.

Když bylo na Jižním ostrově v roce 1861 objeveno zlato, zemi zasáhla nová vlna osadníků, kteří se tu pokoušeli přijít k bohatství. V 60. letech 19. století se osadníci přeli s Maory o půdu, na které byla naleziště zlata, a tak došlo k několika dalším válkám, v jejichž důsledku Maorové přišli o mnoho svých práv a území, zděděných po předcích. V letech 1890 až 1920 se pozemkové vlastnictví původních obyvatel zmenšilo z 4,4 na 0,8 milionů hektarů. Vláda se pokoušela o začlenění Maorů do společnosti, mimo jiné tím, že nahradila systém společného vlastnictví, o které se opíral maorský společenský systém, vlastnictvím soukromým (Mander 1991: 315).

Roku 1907 se Nový Zéland stal nezávislým státem, zůstal však vázán silnými politickými a hospodářskými vazbami k Velké Británii. V roce 1931 se stal fakticky nezávislým v rámci Commonwealthu, později se země více sblížila s Austrálií a dalšími státy jižního Tichomoří. Po období maorských nepokojů v 70. letech dnes znovu ožívá zájem o starou maorskou kulturu a tradice.

Zdroj: Pierre Marc: *Cesty kapitána Cooka*; Jerry Mander: *V nepřítomnosti posvátného. Selhání moderních technologií a zápas indiánských národů o přežití.* Doplněk *1991*

HAWAJ

"*I když jsem vyrůstal jako Havajan a tyto ostrovy patřily nám, lidé nehavajského původu mi stále říkali, že jsem hlupák. Prvních čtyřicet let života jsem tomu věřil*." Harry Mitchell, 1980

V havajském souostroví je sice 132 ostrovů, ale někdejší obyvatelstvo, čítající 300 000 až jeden milion osob, žilo pouze na osmi největších (Hawai'i, O'ahu, Maui, Kaua'i, Moloka'i, Lna'i, Ni'ihau a Kaho'olawe). Po příchodu kapitána Cooka v roce 1778 bylo obyvatelstvo zdecimováno - během padesáti let jeho počet poklesl na 80 000 a potom za dalších padesát let na 54 000. Cookova výprava i další, které připluly později, s sebou totiž přivezly nemoci, na které místní neměli imunitu - choleru, příušnice, chřipku a pohlavní nemoci. A také evropské zbraně.

Havaj je 50. stát USA, podle sčítání lidu z roku 2010 zde žije 1 360 301 obyvatel. K tradicím předků se hlásí něco málo přes 22 % obyvatel. Havajané trpí nejvyšší nezaměstnaností a alkoholismem ve srovnání se všemi ostatními etnickými skupinami ve státě. Od 80. let se stále více lidí snaží o znovunabytí půdy, revitalizaci místního hospodářství a zamezení dalšího znesvěcování tradiční kultury a posvátných míst.

Molokajská učitelka Colette Machadová je vedoucí představitelkou odporu místních obyvatel proti rozšiřování turismu na ostrově Moloka'i.

"*Protože na většině naší úrodné zemědělské půdy se nyní pěstuje káva, ananasy a cukrová třtina a vybudovaly se na ní golfová hřiště, hotely a rekreační komplexy, Havajné musí bojovat, aby ubránili svá zbývající práva na vodu a půdu pro pěstování tradiční plodiny Tara. Bez ryb a půdy nezbývá našim lidem než pracovat pro hotely nebo žít ze sociální podpory. Jinak nemají co dělat, opíjejí se nebo přicházejí o rozum*."

Největší boj se svádí o zákaz výstavby na západním pobřeží ostrova. Jihovýchodní část Moloka'i je lemována starými vodními nádržemi. Dříve do nich lidé nasadili malé ryby a další připlouvaly mezi kameny. Ryby se tam usadily, vyrostly a potom se už nemohly dostat ven. Na ostrovech Maui a Oähu rybí nádrže zmizely, byly vybagrovány a lidé ztratili tuto možnost obživy.

Před Cookem byla půda na Havaji v komunitním vlastnictví. Díky použití střelných zbraní, které se na ostrovy dostaly s Cookovým příchodem, si jeden z náčelníků, Kamhameh I., podrobil všechny havajské ostrovy a jejich obyvatele a přisvojil si západní titul krále. Havajský král představoval pro podnikání Evropanů značnou výhodu. Bělošské obchodní společnosti se mohly soustředit pouze na jednoho partnera a snadno přesvědčily Kamehamehu o výhodách změny tradičního způsobu hospodaření. Král se odpoutal od minulosti a poručil obyvatelům, aby opustili svá hospodářství a např. pokáceli celé lesy santalových stromů na vývoz. Misionáři začali provádět alfabetizační program, ale

používali pouze křesťanské texty naplněné západním pojetím morálky a hospodaření. Misionářii učili, že “soukromý majetek” je bohulibější než majetek obecní.

Pozemkovou reformou v 19. století se půda dostala do soukromého vlastnictví. Hrstka bělochů, kteří dokázali místním neznámý systém vlastnictví využít, se stala majiteli převážné většiny pozemků. Tradiční soběstačné zemědělství ustoupilo plantážím s tržními plodinami na vývoz (zejména s cukrovou třinou a ananasy, dnes také káva). Plantážníci dováželi Číňany, Filipínce, Japonce a Korejce, ochotné pracovat za nízkou mzdu a ve špatných podmínkách. Tím se Havajané dostali do ještě obtížnější situace, neboť se museli utkat s novými skupinami přistěhovalců v konkurenčním boji o nejnižší příčky na hodpodářském žebříčku. Havaj má ze všech států USA největší podíl obyvatelstva asijského původu (38, 6%). [1]

Za domorodé obyvatele se postavil až předposlední král Kalākaua, který nastoupil roku 1874. Armáda finančně podporovaná majiteli plantáží jej však přinutila, aby zrušil starou havajskou ústavu a místo ní vyhlásil novou, která poskytovala hlasovací právo pouze velkomajitelům pozemků. Tato “bajonetová” ústava prakticky zbavila Havajany práva si vládnout. Krátce předtím než zemřel, pronesl slavnou větu: "*Vyřiďte mému lidu, že jsem se snažil.*"

V roce 1890 zrušily USA clo na cukr všem státům, což přivodilo Havaji, která dříve měla monopol, a především zdejším plantážníkům, ekonomické potíže. Havajská liga vedená plantážníky poté žádala USA o intervenci za účelem svržení poslední královny Liliuokalani. V roce 1892 na území Havaje vstoupily americké jednotky a po dobytí jejího paláce sesadily královnu z trůnu. V roce 1900 se ostrovy definitivně staly americkým teritoriem a všechny vládní pozemky byly předány americké vládě. V Pearl Harboru Američané vybudovali strategickou vojenskou základnu. Proces, během něhož byli Havajané zbavení své půdy, od pozemkové reformy, která zrušila obecní majetek a umožnila obchodování s půdou, až po zabrání Spojenými státy, trval pouhých padesát let. [2]

---

[1] *United States Census Bureau, sčítání z roku 2010 [online]. American FactFinder. Dostupné online.*

[2] Jerry Mander: *V nepřítomnosti posvátného. Selhání moderních technologií a zápas indiánských národů o přežití.* Doplněk *1991*.

INDONÉSIE

První Evropané přistáli v Indonésii v roce 1512. Byli to portugalští obchodníci, kteří se pokusili ovládnout zdroje exotického koření, muškátového oříšku, hřebíčku a kubéby. Britští a holandští obchodníci je brzy následovali. V roce 1602 vznikla Holandská Východoindická společnost a stala se na ostrovech dominantní evropskou silou. V roce 1800 nizozemská vláda prohlásila "Holandskou východní Indii" za svou kolonii, jejímž hlavním městem se stala Batávie (dnešní Džakarta). Ta byla v tehdejší době jedním z nejnezdravějších měst. Když ji Holanďané zakládali, vybudovali v ní stejný systém kanálů, jaký byl znám z holandských měst. Jenže ve vlhkém a teplém podnebí se kanály rychle staly líhní choroboplodných zárodků a smrtonosných virů.

Po většinu koloniálního období byla nizozemská kontrola souostroví mimo přístavy a pobřežní pevnosti minimální. Až na začátku 20. století se nizozemský vliv rozšířil na celé území dnešní Indonésie. Nizozemskou vládu však ukončila druhá světová válka a japonská invaze. Po válce nastalo období dekolonizace, ve kterém zámořské državy evropských mocností začaly získávat nezávislost.

O Indonésii, podobně jako o Filipínách, existuje teze (Mander 1991: 318), že neexistoval důvod spojovat stovky ostrovů s národy hovořícími stovkami jazyků do federace, kromě jednoho: usnadnění koloniální správy. Vytvoření jediného politického celku umožnilo armádě snazší ovládání jednotlivých národů a efektivnější řízení obchodu. V období získání nezávislosti došlo k vybrání jedné dominantní politické síly - Javánců. Indonéská vláda dnes připouští existenci až dvoumilionového původního obyvatelstva s více než 100 různými národy. Tito lidé jsou dlouhodobě přesídlováni, neboť žijí tradičně v oblastech, kde se nachází cenné přírodní zdroje.

Ekonomický růst Indonésie je postaven na těžbě a zpracování zdrojů - ropy, mědi, cínu, niklu, kobaltu, stříbra a zlata. Tyto zdroje těží nadnárodní společnosti jako je Shell, Texaco, Total nebo Chevron. Indonésie má prvenství ve vývozu palmového oleje, který se v roce 2000 stal nejvíce obchodovaným rostlinným olejem na světě. Produkce palmového oleje v Indonésii v roce 2010 dosáhla 16 milionů tun. Vývoz znamená příliv investic do země, avšak intenzivní pěstování palmy olejné má devastující vliv na indonéské životní prostředí a také na potravinovou bezpečnost místních komunit, neboť se kvůli palmám na export nepěstuje dost potravin. Každý rok přibudou v Indonésii plantáže palmy olejné o rozloze 300 000 ha, tedy zhruba o velikosti Libereckého kraje.

Zdroje: Glopolis (2014): *Certifikace palmových oleje - od partnerství k udržitelnosti*. Mander, J (1991): *V nepřítomnosti posvátného.*

ALJAŠKA

Až do okamžiku, kdy zde na přelomu 19. a 20. století objevili zlato, žila většina aljašskkého původního obyvatelstva bez pocitu ohrožení. První problém nastal s pronikajícími zlatokopy. Po zlaté horečce se podél pobřeží rozšířil americký rybolovný průmysl a v jižních lesích se začalo s kácením stromů. Ale ještě v průběhu 60. let 20. století nebyl tradiční způsob života příliš ohrožen. Stovky komunit původních obyvatel žily v malých vesnicích a živily se rybolovem a chytáním zvěře; živila je země i moře. Když byla v roce 1968 v zátoce Prudhoe objevena ropa, pro americké obchodní zájmy vyvstal závažný problém jak "vyjasnit" otázku nároků původních národů. Ropné společnosti, organizace na ochranu životního postředí i stát Aljaška - ti všichni chtěli rozhodnout, co komu patří. Stát Aljaška a zájmy ropných společností podporovaly rozvoj, ochránci přírody chtěli, aby země byla zachována jako národní park a získala statut chráněné oblasti.

Jen málo Američanů si uvědomuje, že až do schválení zákona o vyrovnání nároků původních obyvatel Aljašky v roce 1973 měli původní obyvatelé Aljašky nárok prakticky na celé území státu. Vyjednávání, které zákonu předcházelo, se nezúčastnil ani jeden z vůdců 200 aljašských komunit, kterých se to týkalo. Místo toho se vyjednávalo s vedoucími pracovníky komunálních projektů v komunitách původních národů podporovaných federální vládou, mezi které patřil program hospodářského rozvoje, léčení drogové a alkoholové závislosti a podpory rodinám. Po šesti letech "vyjednávání" byla oznámena dohoda: původní národy dostaly právo na 10 % území (150 000 km) Aljašky. Náhradou za ztrátu 90 % Aljašky (1 350 000 km) měly dostat peněžitou kompenzaci ve výši tří dolarů za akr, tj. celkem 962, 5 milionů dolarů. Přímo nedostal nikdo žadné peníze ani půdu. Země byla rozdělena do dvanácti oblasti a dána do správy "korporacím", jejichž akcionáři se stali původní obyvatelé. Peníze obdrží teprve v případě, že jejich korporace bude dobře hospodařit se zdroji a generovat zisk.

To mělo přímý vliv na vlastnictví půdy. Jestliže vedení korporace, které vyžadovalo jiný typ vzdělání než bylo dostupné v odlehlých oblastech, nezajistí patřičné zisky, akcie ztratí na hodnotě. Majitelé se mohou snadno nechat zlákat k prodeji akcií, aby získali aspoň část přiznané peněžité náhrady. Nutnost zajistit zisk postavila oblastní a vesnické korporace proti sobě, protože ty vesnické měly mnohem větší zájem na udržení tradičního způsobu života a jejich pravomoci umožnovaly obyvatelům do určité míry prosazovat vlastní představy. Většina vesničanů si nepřála, aby docházelo k nadměrnému využívání přírodních zdrojů, ale protože oblastní korporace vlastnily nejenom půdu přiléhající k vesnicím, ale také všechno pod povrchem země, mezi původními obyvateli docházelo k dříve nepoznaným konfliktům.

Nejožehavější částí zákona je pro původní obyvatele nová pravomoc vlády upravovat lov zvěře a ryb v celém státě. Dokonce i na dnešních 10 % Aljašské půdy ve vlastnictví místních korporací stanovuje kvóty rybolovu a lovu vláda. Tato změna přinesla další ránu tradičním samozásobitelským praktikám.

Sborník *Does One Way of Life Have to Die So Another Can Live?* cituje studiji, která se pokusila vyčíslit peněžní hodnotu jednotlivých součástí soběstačného hospodářství - zvířat, ptáků, plodin - které by si jinak lidé museli koupit v obchodě. Jen za potravu byl roční ekvivalent v dolarech vyšší než 3000 na člověka s tím, že většina rodin má více než pět členů. Protože průměrný peněžní příjem na hlavu v rodinách původních obyvatel regionu je pouze 800 dolarů ročně, je jasné, že pokud se vzdají samozásobitelství, budou muset hledat nová zaměstnání za mohem vyšší mzdu než jakou dnest dostávají.

"*Pro obyvatele Západu zisk znamená peníze. Pro původní národy zisk znamená spokojený život, získaný ze země a z moře… Země pod naší ochranou je naše bohatství. Je to jediné bohatství, které můžeme odkázat potomkům… Bez země se staneme opravdovými chudáky,"* říká Antoinette Helmerová z Craigu. Mnoho původních obyvatel vidí první a nejdůležitější krok při řešení aljsašského problému v tom, že se vyjme kmenová půda (10 % z aljašského území) z pravomoci korporací a vrátí se původním komunitám.

Jerry Mander: *V nepřítomnosti posvátného. Selhání moderních technologií a zápas indiánských národů o přežití.* Doplněk 1*991*.

TAHITI

Tahiti je největší ostrov Francouzské Polynésie, který se nachází v souostroví *Îles de la Societé* (Společenské ostrovy) v Tichém oceánu. Ostrov má 178 133 obyvatel (2007), což je 68 % celkového počtu obyvatel Francouzské Polynésie, a rozlohu 1 048 km^2. 70% místního

obyvatelstva jsou přitom Polynésané, zbytek tvoří Evropané, Číňani a v menších zastoupeních také další národnosti. Hornatý ostrov pokrývá deštný prales.

První Evropané, kteří Tahiti objevili, byli Španělé, ale ti neusilovali o to ostrov kolonizovat nebo zde obchodovat. Za první návštěvníky ostrova jsou považováni Britové. V roce 1774 navštívil ostrov kapitán James Cook a odhadl, že zde žije asi 200 000 obyvatel. Po Cookově návštěvě evropské lodě připlouvaly na Tahiti častěji. Nejznámější z těchto lodí byla Bounty, jejíž posádka se vzbouřila krátce po opuštění ostrova v roce 1789. Přítomnost Evropanů závažně narušila místní společnost zejména tím, že na Tahiti přivezli virové a pohlavní nemoci a alkohol. Choroby jako například tyfus, chřipka a neštovice zabily tolik Tahiťanů, že v roce 1779, pouhých 5 let po Cookově návštěvě, jich bylo jen zhruba 16 000.

V 19. století na Tahiti působilo mnoho obchodníků a misionářů, kteří zde začali zavádět nové zvyklosti, především zde šířili křesťanství a zakazovali některé tradiční polynéské zvyky jako tradiční jazyk, tetování nebo místní náboženství. V této době také začíná sílit francouzský vliv v oblasti, jejich - v porovnání s Brity - nekrvavá kolonizační politika slavila úspěch a v roce 1880 se Tahiti stává francouzskou kolonií. Ostrov proslavila díla francouzského malíře Paula Gaugina.V roce 1946 se Tahiti a celá Francouzská Polynésie stala *Territoire d'outre-mer* (Francouzským zámořským územím) a od tohoto roku mají místní obyvatelé možnost stát se francouzskými občany.

Tahiťané jsou dnes francouzskými občany s plnými civilními a politickými právy. Používá se zde jak tahitština tak francouzština. Tahiti je částí Francouzské Polynésie (Polynésie Française), která je semiautonomním územím Francie, se svým vlastním prezidentem, rozpočtem a zákony. Prezident Oscar Temaru prosazoval plnou nezávislost země na Francii, avšak pouze kolem 20% obyvatel tento návrh podporuje.

Tahiti do světa vyváží zejména černé perly, vanilku, ovoce, květiny, monoi, ryby a ovoce noni. Klíčové příjmy zemi plynou z turismu. Návštěvici pro ostrovy znamenají peníze a pracovní místa ve službách, na druhou stranu se krajina, zejména pobřežní, nenávratně přetváří v hotelové komplexy, které zřídkakdy vlastní místní lidé.